

ประวัติและคำสอนของศาสนาเซน

ก่อนที่จะกล่าวถึงหลักคำสอนของศาสนาเซนในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้น จะกล่าวถึงศาสนาเซนโดยทั่วไป เพื่อจะได้ทราบว่าศาสนาเซนคือศาสนาประเภทไหน มีประวัติและคำสอนอย่างไร อันเป็นการสร้างพื้นฐานแห่งความเข้าใจเกี่ยวกับวิษยานิพนธ์ฉบับนี้

คำว่า "เซน" มาจากคำว่า "ฉินะ"^๑ ซึ่งมีความหมายว่าผู้ชนะ ศาสนาเซน เกิดก่อนพุทธศาสนา และมีอายุร่วมสมัยกันชั่วระยะเวลาหนึ่ง มีการแข่งขันกันเผยแพร่ จึงทำให้มีการบันทึกข้อขัดแย้งระหว่างสองศาสนานี้ลงในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และปรากฏว่าศาสนาเซน เป็นคู่แข่งที่สำคัญของพุทธศาสนา

ภาคคารองศาสนาเซนมีพระนามว่า "วรัทธมาน" หรือ "มหาวีระ" แต่เป็นที่รู้จักกันในหมู่พุทธศาสนิกชนในระบาม "นิกรนต์ นาบุต"^๒ และต่อไปนี้จะเรียกพระนาม ศาสดาองค์นี้เพียงสั้น ๆ ว่า "มหาวีระ"^๓ พระมหาวีระ พระมหาวีระทรงถือกำเนิดในตระกูลของชนชั้นกษัตริย์ ใกล้ประสูติก่อนพระพุทธเจ้าเพียงเล็กน้อย คือประมาณในรอบร้อยปีที่ ๑ ก่อนพุทธกักราช พระองค์ประสูติที่เมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เมืองเวสาลี อันเป็นเมืองสำคัญ เมืองหนึ่งของอินเดียโบราณ พระบิดาของพระองค์มีพระนามว่า "สิทธารถ" พระมารดา มีพระนามว่า "ตริชลา" พระมหาวีระเป็นโอรสองค์ที่ ๒ ทรงได้รับการศึกษาอย่างดีมาตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อมีพระชนมายุได้ ๑๒ พรรษา ก็ได้ทรงเข้าสู่พิธีสามสายยัชโญปวีตตามพิธีของศาสนาพราหมณ์ และเมื่อทรงจบการศึกษาแล้ว พระองค์ได้ทรงอภิเษก มรสกับเจ้าหญิงองค์หนึ่งมีพระนามว่าโยชชา^๓

^๑ชื่อนี้เป็นสมุทธานามนามหนึ่งของศาสดาแห่งศาสนาเซน

^๒ชื่อปรากฏในทีหodayแห่งของพระไตรปิฎก เช่นเทวทหสูตร อุปาลิสสูตร รุททุกัษัณฐสูตร เป็นต้น

³Hermann Jacobi, "Jaina Sutras" part I, Introduction, in The Sacred Books of the East, (Delhi: Motilal Banarsidass, 1973), Vol. XXII, p.xv

เมื่อทรงมีพระชนมายุได้ ๒๔ พรรษา พระบิดาและพระมารดาของพระองค์ได้สิ้นพระชนม์ เหตุการณ์ครั้งนี้ ทำให้พระองค์ทรงเศร้าพระทัยเป็นอันมาก ทรงขออนุญาตจากพระเชษฐภคินี เพื่อที่จะเสด็จออกจากวังไปใช้ชีวิตเป็นนักบวช แต่ทรงถูกทัดทานพระองค์ จึงทรงออกพบใช้ชีวิตอย่างนั้น จนกระทั่งมีพระชนมายุได้ ๓๐ พรรษา จึงทรงออกจากวังไปใช้ชีวิตนักบวชได้สำเร็จ ขณะที่ทรงใช้ชีวิตแบบนักบวชนั้น พระองค์ได้เสด็จไปตามดินแดนต่าง ๆ และทรงขออาหารจากชาวบ้านเพื่อบำรุงพระชนม์ ทรงกระทำการบำเพ็ญตบะต่าง ๆ ขอบัญญัติที่สำคัญคือการที่พระองค์ไม่ยอมตรัสกับใคร ๆ จนเป็นที่เลื่องลือ พระองค์ทรงแสวงหาความรู้อยู่เป็นเวลา ๑๒ ปี ในที่สุดพระองค์ทรงพบความรู้อย่างสูงสุด เป็นผู้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงได้ชื่อว่าเป็นเกวณีนคือผู้มีวิญญานอันสมบูรณ์ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นชินะ คือผู้ชนะกิเลสทั้งปวง ทั้งพระองค์เองเป็นศาสดา ประกาศคำสอนของพระองค์ และคำสอนเหล่านั้นจะมีลักษณะคล้ายกันศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ พระองค์ทรงประกาศคำสอนของพระองค์ในดินแดนต่าง ๆ อยู่ได้ ๓๐ ปี สาวกของพระองค์มีมากมายทั้งที่เป็นคฤหัสถ์ และนักบวช สาวกที่เป็นนักบวช อยู่ในรูปแบบของนักบวชเปลือย เมื่อพระองค์มีพระชนมายุได้ ๗๒ พรรษาได้สิ้นพระชนม์ ที่ศาสนาเชนเรียกว่าถึงนิชาว. ณ เมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่งที่มีชื่อว่าปาวา^๑

ตามความเชื่อของเชนศาสนิกชนนั้น พระมหาวิระไม่ได้เป็นศาสดาองค์แรกของศาสนาเชน แต่เป็นองค์ที่ ๒๔ ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายของศาสนา^๒ ศาสดาของศาสนาเชนมีพระนามเรียกว่า "ศีรดังกร"^๒ ก่อนหน้าที่พระมหาวิระจะทรงอุปติ ศีรดังกรของศาสนาเชนมีมาแล้วถึง ๒๓ องค์ โดยเฉพาะองค์ที่ ๒๓ ที่มีพระนามว่า "ปารศวะ" นั้น ได้ทรงอุปติขึ้นก่อนหน้าพระมหาวิระประมาณ ๒๕๐ ปี^๓

¹ A. Chakravarty, "The Jaina Philosophy," in the History of philosophy Eastern and Western, ed. Radhakrishnan (London; George Allen and Unwin, 1967), Vol. 1., pp. 144-145

² A. Hermann Jacobi, "Jainism", in The Encyclopaedia of Religion and Ethics, ed. James Hastings (New York; Charles Scribner's sons) Vol. 7., pp. 466-467

³ A. Chakravarty, "The Jaina Philosophy," in The History of philosophy Eastern and Western, ed. Radhakrishnan (London; George Allen and Unwin, 1967), Vol. 1., p. 45

ที่รดังกรของศาสนาเซน ได้อุบัติคิดต่อกันมาเป็นระยะในแต่ละยุค ไม่มีกำหนดว่าระยะเวลาดูปฏิบัติในแต่ละยุคห่างกันมากน้อยเพียงใด ผู้นับถือศาสนาเซนทั่วไปเชื่อว่าที่รดังกรที่มีพระนามว่าปารศวะซึ่งทรงอุปถัมภ์ก่อนหน้าพระมหาวีระนั้น ทรงมีคำสอนที่มีอิทธิพลต่อความคิดของพระมหาวีระมาก กล่าวกันว่าพระบิศาและพระมารดาของพระมหาวีระ ได้สิ้นพระชนม์เพราะการทรมาณร่างกาย โดยท่านทั้งสองได้ทรงยอมรับคำสอนของที่รดังกรปารศวะมาปฏิบัติ พระมหาวีระเองที่ทรงบำเพ็ญตบะเพื่อไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสนั้นก็เป็นการปฏิบัติตามคำสอนของที่รดังกรปารศวะ^๑

หลังจากที่พระมหาวีระสิ้นพระชนม์ได้ประมาณร้อยปีกว่า ๆ ศาสนาเซนได้ขบเขาลง ไม่มีมัทนาคือชาวอินเดียมากนัก จนถึงประมาณ พ.ศ. ๒๒๖-๒๕๐^๒ ซึ่งเป็นสมัยที่กษัตริย์ในราชวงศ์เมารยะได้ขึ้นครองราชย์ พระเจ้าจันทรคุปต์เป็นจักรพรรดิของราชวงศ์เมารยะองค์แรก ทรงเลื่อมใสในศาสนาเซนมาก ทรงให้การสนับสนุนศาสนาเซนอย่างเต็มที่ และในเวลาต่อมาพระองค์ได้ผนวชในศาสนาเซน ทำให้ศาสนาเซนรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่ในระยะนี้เหมือนกันที่ศาสนาเซนมีการแตกแยกครั้งยิ่งใหญ่ นับแต่พระมหาวีระได้สิ้นพระชนม์มา

ในก้นการปกครองนักบวชของศาสนาเซนนั้น หลังจากพระมหาวีระสิ้นพระชนม์แล้ว มีพระรองศาสนาเซนชั้นผู้ใหญ่เรียกว่า "คณธร"^๓ ทำหน้าที่ปกครองนักบวชของเซน คณธรในสมัยที่กล่าวนี้มีชื่อว่า "ภัทรพาหุ" เป็นคณธรคนที่ ๑๑

ครั้งหนึ่งพระภัทรพาหุได้ทราบล่วงหน้าว่า จะเกิดเหตุวิกฤตภัยที่ร้ายแรงขึ้นในประเทศอินเดียตอนเหนือ ซึ่งเป็นดินแดนที่ท่านและนักบวชเซนกำลังอาศัยอยู่ ดังใจของท่านเองและ

¹ Walther Schubring, The doctrine of the Jainas. (Delhi; Motilal Banarsidass, 1962), p.29

² Maurice Winternitz, A History of Indian Literature, (New Delhi; Oriental Books Reprint Corporation, 1972), vol. II., p. 431

³ A.L.Basham, "The Origin and Development of Jainism", in the Sources of Indian tradition, ed. Wm. Theodore De Bary (Delhi; Motilal, Banarsidass, 1972), p. 46

ศาสนิกชนผู้เป็นนักบวชจึงมีพระเจ้าจันทรคุปต์รวมอยู่ด้วย ได้เดินทางหนีพริกขี้หน้ไปทางภาคใต้ โดยละทิ้งนักบวชเช่นเป็นจำนวนมากที่ไม่ยอมติดตามท่านไป ให้อยู่ภายใต้การปกครองของนักบวชเช่นผู้อาวุโสท่านหนึ่งชื่อ "สถุลภัทร"

เมื่อทุกวิถีทางผ่านไปแล้ว พระภัทรพาหุและศาสนิกชนกลับมาก็ได้พบว่ามีนักบวชเช่นที่ไม่ยอมหนีไปกับท่านนั้น ได้นำเอาข้อปฏิบัติที่ใหม่ ๆ ซึ่งไม่เคยปฏิบัติมาก่อนหลายประการมาปฏิบัติกัน ในบรรดาข้อปฏิบัติเหล่านั้น ข้อปฏิบัติที่น่ารังเกียจที่สุดก็คือการที่นักบวชเช่นผู้ไม่ยอมหนีไปกับท่านนั้นพากันนั่งหมั้นกับสาวแทนการเปลื้องกายซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเดิม พระภัทรพาหุไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ท่านไม่ยอมรับว่านักบวชเช่นที่เปลี่ยนแปลงข้อปฏิบัติเดิมเป็นนักบวชเช่นที่แท้จริง ดังนั้นนักบวชเช่นจึงแตกแยกออกเป็น ๒ พวก คือพวกที่เปลื้องกายตามข้อปฏิบัติดั้งเดิม และพวกใหม่ที่นั่งหมั้นกับสาว พวกที่เปลื้องกายมีชื่อเรียกว่า "ทิลัษัพร" และพวกที่นั่งหมั้นกับสาวมีชื่อเรียกว่า "เสวตามพร"

การแตกแยกของนักบวชเช่นออกเป็นพวกทิลัษัพรและเสวตามพรซึ่งเป็นเพราะรังเกียจกันในความประพฤติกี่แตกต่างกันออกไปเท่านั้น มีผลตามมาจากกาแตกแยกครั้งนี่คือการแบ่งแยกความเชื่อคือคัมภีร์ของศาสนาเช่น โดยส่วนใหญ่แล้ว นักบวชเช่นทั้งสองนิกายจะยึดถือคำสอนที่เป็นหลักใหญ่เหมือนกัน แต่การเชื่อถือว่าคัมภีร์ของนิกายใดเป็นของแท้หรือไม่แท้ของศาสนา กลายเป็นเรื่องสำคัญที่พินักบวชเช่นทั้งสองนิกายต้องแตกแยกกันอย่างเด็ดขาด

ตามเรื่องราวการสืบทอดคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาเช่นนั้น มีข้อความที่แสดงให้เห็นว่า คำสอนของพระมหาวีระในระยะแรกนั้น มีการสืบทอดกันมาโดยวิธีท่องจำปรากฏว่าพระภัทรพาหุเป็นกนสุดท้ายที่ท่องจำคำสอนของพระมหาวีระไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุดและมีเพียงคนเดียวเท่านั้น^๑ เพื่อที่จะรวบรวมคำสอนเหล่านั้นมาบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

¹ Maurice Winternitz, A History of Indian Literature, (New Delhi; Oriental Books Reprint Corporation, 1972), Vol. 2., pp. 431-432

พระสถุลภัทรผู้เป็นหัวหน้าของพระเซนิกายเศวตตามพร ได้เรียกประชุมนักบวชเซนที่เมือง ปาฏลีบุตร แต่พระภัทรพาหุผู้เป็นหัวหน้านักบวชเซนิกายทศัมพรไม่ยอมเข้าร่วมประชุมด้วย เพราะท่านรังเกียจการประพฤตินิดข้อบังคับเดิมของพวกเขานักบวชเซนิกายเศวตตามพร เหล่านั้น นอกจากจะไม่ยอมเข้าร่วมประชุมแล้ว ท่านยังเดินทางไปแคว้นอื่นและบำเพ็ญตบะจนสิ้นชีวิต หลังจากท่านสิ้นชีวิตแล้ว พระสถุลภัทรได้เรียกประชุมนักบวชเซนที่เมืองปาฏลีบุตรอีกครั้ง หนึ่ง หัวหน้าเองและนักบวชเซนคนอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียง ได้ทำการรวบรวมคำสอนของพระ- มหาวิระไว้เป็นคัมภีร์ แต่เป็นที่เชื่อกันว่าคัมภีร์เล่มนั้นไม่สมบูรณ์ เพราะท่านเองและนักบวช เสนที่มีชื่อเสียงคนอื่นมีความจำที่ขาดตกบกพร่องมาก คัมภีร์เหล่านั้นมีชื่อเรียกว่า "อังกะ"^๑ ซึ่งมีทั้งหมด ๑๑ อังกะ นักบวชเซนิกายเศวตตามพรท่านที่ยอมรับว่าคัมภีร์เหล่านั้น เป็น คัมภีร์ที่แท้จริงของศาสนาเซม ส่วนนักบวชเซนิกายทศัมพรไม่ยอมรับและได้อ้างว่าคำสอนที่ แท้จริงได้สูญหายไป และได้พยายามสร้างคัมภีร์เพื่อนิกายของตนเองขึ้นมาใหม่^๒

ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันในเรื่องเครื่องนุ่งห่ม และความเชื่อเกี่ยวกับคัมภีร์ ก็ตาม นักบวชในศาสนาเซมทั้งสองนิกายจะปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการปฏิบัติ ตนโดยการทรมานร่างกายให้ได้รับความเค็ดร้อน ยังเป็นหัวใจแห่งการปฏิบัติตนของ นักบวชเซนอยู่

ศาสนาเซมโบ้เคยแพร่ออกไปจากประเทศอินเดีย แต่ก็ไม่เคยสูญหายไปจาก ประเทศอินเดีย หลังจากนักบวชเซนแตกแยกออกเป็นสองนิกายแล้ว ศาสนาเซมก็ยังมี การทรงตัวอยู่เรื่อย ๆ ถึงแม้ในบางครั้งนักปราชญ์ของแต่ละนิกายจะพูดหรือเขียนโจมตีกัน อย่างรุนแรงก็ตาม ก็เป็นเพียงแต่เรื่องข้อปฏิบัติที่แตกต่างกันเท่านั้น

¹ Hermann Jacobi, "Jainism", in The Encyclopaedia of Religion and Ethics, ed. James Hastings (New York; Charles Scribner's sons), Vol. 7., p. 467

² Ibid.

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖^๑ มีกษัตริย์องค์สำคัญ ๆ ในอินเดียตอนใต้หลายพระองค์ ได้ทรงอุปถัมภ์ศาสนาเซนอย่างจริงจัง แต่ประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป ไม่ได้นับถือศาสนาเซนมากนัก

ส่วนทางค่านะวันตกของอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ กษัตริย์กุมารปาละ แห่งแคว้นคุชราฐได้ทรงสนับสนุนศาสนาเซน ทำให้ศาสนาเซนในภูมิภาคนี้เจริญรุ่งเรือง อยู่ชั่วระยะหนึ่ง แต่หลังจากกษัตริย์องค์นี้สิ้นพระชนม์ ศาสนาเซนในภูมิภาคแถบนี้ก็เริ่ม เสื่อมลง และในภาคอื่น ๆ ก็เป็นทำนองเดียวกัน เหลืออยู่แค่เซนศาสนิกที่เป็นคฤหัสถ์ ผู้บริหารศาสดาจำนวนไม่มากนักเท่านั้น ที่ตั้งใจปฏิบัติตามคำสอนของพระมหาวิระอย่าง เคร่งครัด และได้ให้ความช่วยเหลือนักบวชเซนที่ยังเหลืออยู่อย่างเต็มที่ สาธารณัฐ์ความ สงบต่อค่านการรุกรานอย่างรุนแรงของศาสนาอิสลาม ทำให้ศาสนาเซนดำรงอยู่ได้ใน ประเทศอินเดีย ไม่เหมือนพุทธศาสนาที่เสื่อมลงมากในระยะนี้

หลังจากพุทธศตวรรษที่ ๑๗ แล้ว ศาสนาเซนก็ยังมีผู้นับถืออยู่พอประมาณ ใน พุทธศตวรรษที่ ๒๑^๒ ได้มีการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญเกิดขึ้นในศาสนาเซนอีกครั้งหนึ่ง นักบวชเซนที่สำคัญคนหนึ่งชื่อ "วिरาจี"^๓ ได้ประกาศความเห็นว่ นักบวชเซนที่แท้จริง ไม่ สมควรอย่างยิ่งที่จะยอมรับและนับถือรูปปั้นใด ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเคารพบูชาแทนองค์ ศาสตราและเซนศาสนิกที่แท้ ไม่ควรแสดงความเคารพโบสถ์วิหาร การประกาศความเห็น เช่นนี้ของนักบวชที่ชื่อวिरาจี ทำให้เกิดมีนักบวชเซนนิกายใหม่ชื่อ "สถานกวาสี" ซึ่งเป็น นิกายที่ยกเลิกพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการประกอบศาสนกิจในอาคารที่จัดไว้อย่างหรูหรา

หลังจากนักบวชเซนแยกออกเป็นนิกายสถานกวาสีแล้ว ในสมัยต่อมา นักบวช เซนได้แตกแยกออกเป็นนิกายเล็กน้อยมากมาย ทั้งนี้เนื่องจากแนวความคิดเห็นที่แตกต่าง กันในเรื่อง "องบพัญญูติ"

¹ A.L. Basham, The Wonder That Was India, (Calcutta; Fontana Books, 1974), p.291

² Ibid.

³ A.L. Basham, "The Origin and Development of Jainism", in The Sources of Indian Tradition, ed. W.M. Theodore De Bary (Delhi; Motilal Banarsidass, 1972), p.47

อย่างไรก็ตาม ศาสนาเซนได้เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอินเดีย คำสอนที่สำคัญของศาสนาเซนประการหนึ่งถือการไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายชีวิตของสัตว์ใด ๆ ที่เรียกว่าอหิงสา นั้น ได้แพร่ไปทั่วประเทศอินเดีย วรรณกรรมที่มีชื่อหลายเรื่องของอินเดียในสมัยกลาง ปรากฏว่าเป็นผลงานของนักบวชเซนหลายเรื่อง และส่วนมากจะเป็นภาษาสันสกฤตและปรากฤต

หลักคำสอนบางเรื่องของศาสนาเซน

หลังคำสอนของศาสนาเซนที่จะกล่าวถึงนี้เป็นเพียงบางเรื่องเท่านั้น และบางเรื่องที่น่ามากกว่านี้ก็เป็นเรื่องที่จะเกี่ยวข้องกับหลักคำสอนของศาสนาเซนที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

หลักคำสอนของศาสนาเซนที่จะกล่าวถึง สามารถจะแบ่งออกเป็นหัวข้อได้ดังต่อไปนี้

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับโลก

ศาสนาเซนเชื่อว่า ไม่มีผู้ใดสร้างโลกนี้ขึ้นมา และไม่มีใครหรืออำนาจของใครสามารถทำให้โลกนี้คงอยู่ในสภาพเดิมหรือพินาศไป แต่โลกนี้จะเปลี่ยนแปลงตามกฎแห่งจักรวาล จักรวาลในความเชื่อของศาสนาเซนนั้นมีอยู่ตลอดไป ไม่มีวันเริ่มต้นและสิ้นสุด แต่มีการเปลี่ยนแปลงเวียนไปเป็นยุค ๆ การเปลี่ยนแปลงของจักรวาลนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือส่วนที่เปลี่ยนจากความเสื่อมไปหาความเจริญ เรียกว่า "อุสุปปิณี" และส่วนที่เปลี่ยนแปลงจากความเจริญไปสู่ความเสื่อม เรียกว่า "โอสุปิณี"^๑

ในช่วงระยะเวลาแห่งการหมุนไปของจักรวาล ในส่วนที่เป็น "โอสุปิณี" นั้น

¹ Walther Schubring, The Doctrine of Jainas, (Delhi; Motilal Banarsidass, 1962), p.19

จะมีศีร์ถังกราวงศาสดาเช่นมาอุบิ ๒๔ องค์ และจะมีพระมหาจักรพรรดิ ๑๒ องค์^๑

ยุคต่าง ๆ แห่งการหมุนไปของจักรวาล ในส่วนที่เป็น "โอสถฤทธิ" นั้น แบ่ง
ออกเป็น ๖ ยุคคือ^๒

๑. ยุค "สุเม-ลุมมา" เป็นยุคที่มีความสุขมาก มนุษย์ในยุคนี้อาศัยร่างกายใหญ่โต
และมีอายุยืน ไม่มีความทุกข์หรือห่วงใยในสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะมนุษย์ทุกคนมีคุณสมบัติ
ที่เหมือนกันหมด ขอบังคับหรือคำสั่งสอนของศาสดาใด ๆ จึงไม่มีความจำเป็นสำหรับมนุษย์
ในยุคนี้ กล่าวได้ว่าเป็นยุคที่มีความสุขสมบูรณ์และความดีงามทุกประการ

๒. ยุค "สุชมา" ในยุคนี้อาจมีความสุขอยู่ แต่่น้อยกว่ายุคก่อน รูปร่างของ
มนุษย์ก็เล็กลงมา อายุสั้นลง

๓. ยุค "สุชม-หุชฌมา" ยุคนี้เป็นยุคที่มีความสุขและทุกข์ปะปนกัน มนุษย์เริ่ม
ประสบความโศกเศร้าเสียใจและความชั่วร้ายต่าง ๆ แต่สิ่งเหล่านี้ยังไม่รุนแรงนักในตอน
ต้นของยุค เมื่อมนุษย์รู้สึกว่าความสุขที่ตัวเองได้รับกำลังลดน้อยลง ได้พากันไปหาผู้ที่สูง
อายุ เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้อุปการ ซึ่งเรียกกันว่า "กุลกร" หน้าที่ของกุลกรคือ การ
แนะนำหรือชักจูงให้มนุษย์กระทำความดี กุลกรมีติดต่อกันเบา จนถึงคนสุดท้ายในยุคนี้
กุลกรจึงชื่อว่า "จณทเวระ" และเป็นผู้ทราบว่ ในอนาคต ความทุกข์ยากต่าง ๆ จะ
เกิดแก่มนุษย์มากขึ้น จึงได้ตั้งธรรมนิยมประเพณีและสร้างอารยธรรมด้านต่าง ๆ ขึ้น
มา เมื่อจัดรูปแบบในการที่จะให้มนุษย์รู้จักปกครองกันเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ลดกบวช โดย
ให้บุตรชายชื่อ "ภรต" เป็นผู้ปกครองประชาชน ทางศาสนาเช่นถือว่าภรตเป็นจักรพรรดิ
องค์แรกของโลก ส่วนท่านฤษกะเองนั้น ในขณะที่ใช้ชีวิตเป็นนักบวช ก็ได้ตั้งสอนศีลธรรม
แก่มนุษย์ ศาสนาเช่นจึงถือว่าท่านเป็นศีร์ถังกรองค์แรกของศาสนา และเป็นผู้ที่ให้กำเนิด

¹ Hermann Jacobi, "Jainism", in The Encyclopaedia of Religion and Ethics, ed. James Hastings (New York; Charles Scribner's sons), Vol. 7., p.466

² Walther Schubring, The Doctrine of the Jainas, (Delhi; Motilal Banarsidass, 1962), pp. 19-22

ศาสนาเช่นอย่างแท้จริงในยุคนี้ เหตุผลที่ศาสนาเชนถืออย่างนี้คือ ในสมัยนั้น มนุษย์
 กระทำกรรมชั่วมากขึ้น จำนวนผู้กระทำความชั่วมีมากขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้เป็นผลมาจาก
 การเสื่อมลงของจักรวาล มีแต่คำสอนของท่านฤษภเทวะเท่านั้น ที่จะเหนี่ยวรั้งปิสัยอัน
 เลวทรามของมนุษย์ในยุคนี้ได้ ในตอนปลายของยุคนี้ ความจำของมนุษย์เริ่มเสื่อมลง
 มนุษย์จำเป็นที่จะต้องบันทึกความคิดของตนไว้ ดังนั้นธิดากคนหนึ่งชื่อ "พรหมี" ของท่าน
 ฤษภเทวะ จึงได้คิดประดิษฐ์อักษรขึ้นมา เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้เขียนกับ อักษรนี้เรียกว่า
 "พรหมี"

๔. ยุค "ทุษม-สุษมา" เป็นยุคที่มีความเสื่อมมากขึ้น จนต้องมีพิธีถังกร
 อุบัติมาเพื่อสละมนุษย์ในยุคนี้ถึง ๒๓ องค์ พระมหาวีระเจงจึงเป็นพิธีถังกรองค์สุดท้าย
 ก็ได้อุบัติขึ้นหาในยุคนี้เอง นับว่าเป็นยุคที่คำสอนของศาสนาเชนแพร่หลายมาก

๕. ยุค "ทุษมา" เป็นยุคที่ไร้แก่ความทุกข์ ศาสนาเชนถือว่ายุคนี้เริ่มต้นหลัง
 จากพระมหาวีระเจง ๑ รัชสมัยแล้ว ๑ ปี ยุคนี้ปีระยะเวลาสองหมื่นสองพันปี ซึ่งได้แก่
 ยุคมีวัณนี้เอง ในยุคนี้ศาสนาเชนวางระก้อย ๆ เสื่อมลง ความสำเร็จของมนุษย์ลดลงมาก
 และมีอายุสั้นลงมากด้วย

๖. ยุค "ทุษม-ทุษมา" เป็นยุคสุดท้าย ซึ่งเป็นยุคที่มีความทุกข์มากที่สุด
 ระยะเวลาของยุคนี้มีสองหมื่นสองพันปีเหมือนกัน กล่าวกันมาว่าในตอนปลายแห่งยุคนี้
 มนุษย์จะมีกรรมเลวมากที่สุด ตัวของมนุษย์จะเล็กลง มีความสูงเพียงกอกเตี๋ย และ
 จะมีอายุสูงสุดแก่ ๒๐ ปีเท่านั้น มนุษย์จะสิ้นความดีทุกอย่าง พิธีกรรมจะไม่ปรากฏเหลือ
 อยู่การกระทำกรรมชั่วต่าง ๆ เช่นการฆ่าฟันกัน การลักขโมย การร่วมประเวณีกับญาติ
 ศนิทเป็นต้น จะกลายเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับมนุษย์ในยุคนี้ พวกเขาจะอาศัยอยู่ตามป่า
 เขาต่าง ๆ โดยไม่มีร่องรอยการเกษตรกรรมเหลืออยู่แม้แต่น้อย และในที่สุดแห่งยุคนี้ จะมี
 พายุร้ายแรงเกิดขึ้น มนุษย์และสัตว์จะจมน้ำเพราะชายุ่ไปมาก มีส่วนน้อยเท่านั้นที่จะยัง
 คงรอดชีวิตอยู่ หลังจากการทำลายของพายุร้ายแล้วก็เป็นจันสิ้นสุดของจักรวาลส่วนที่เป็น
 โลกปฏิบัติ โลกจะเจริญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เป็นการเริ่มต้นยุคที่ดีที่สุดใหม่ ศาสนาเชนถือว่า

จักรวาลจะอยู่ในการหมุนเวียนอย่างนี้โดยไม่มีวันสิ้นสุด

ศาสนาเชนมีความเชื่อในการเวียนว่ายตายเกิด มนุษย์จะต้องพบกับความเจริญและความเสื่อมสลับเปลี่ยนไปตามยุคต่าง ๆ แต่ปรากฏการณ์ของโลกและความเป็นไปของมนุษย์ ศาสนาเชนเชื่อว่าไม่มีใครสร้าง ศาสนาเชนพยายามสอนให้มนุษย์ดึงตัวเองออกจาก การเวียนว่ายตายเกิดให้ได้ เพราะถือว่าการที่มนุษย์ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดนั้นเป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง

๒. ชีวะ

คำว่า "ชีวะ" ของศาสนาเชนมีความหมายที่กว้างมาก ศาสนาเชนถือว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ก้อนหิน หรืออะไรก็ตามที่เป็นสสาร จะต้องมีชีวิต ชีวะ ของศาสนาเชนจึงมีมากมายและมีอยู่ทั่วไป

สำหรับชีวะที่เป็นมนุษย์นั้น ศาสนาเชนได้แบ่งชีวะออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ชีวะที่ยังไม่หลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งจะเป็นตัวเวียนว่ายตายเกิด เรียกว่า "สังสาริน"
๒. ชีวะที่หลุดพ้นจากกิเลสแล้ว ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดต่อไปอีก เรียกว่า "มุกตะ" ^๑

สภาพของชีวะทั้งที่เป็นมนุษย์และสิ่งอื่นของศาสนาเชนนั้ ได้มีการแบ่งกลุ่มที่ละเอียดออกไปอีก ศาสนาเชนได้แบ่งชีวะออกเป็น ๕ กลุ่ม ตามอวัยวะหรืออินทรีย์รับสัมผัสของสิ่งนั้น ๆ ดังนี้ ^๒

¹ A. Chakravarty, "The Jain Philosophy", in the History of philosophy Eastern and western, ed. Radhakrishnan (London; George Allen and Unwin. Ltd., 1967), Vol. I., pp. 144-145

² A. L. Basham, "Basic Doctrines of Jainism", in the Sources of Indian tradition, ed. M. Theodore De Lary (Delhi; Motilal Banarsidass, 1972), pp. 49-50

๕. กลุ่มที่มีอินทรีย์ครบ ๕ ประการ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีภาวะสูงสุดสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ ชีวะจำพวกนี้ได้แก่ มนุษย์ เทวดา พวกสัตว์ชั้นสูงที่มีพหุจิตปัญญา และยังมีรวมถึงสัตว์นรกด้วย

๖. กลุ่มที่มีอินทรีย์น้อยลงมา คือมีอินทรีย์สำหรับสัมผัส อิมรส คมกลิ่น และมองเห็น ชีวะจำพวกนี้ได้แก่แมลงชนิดใหญ่แทบทั้งหมด

๗. กลุ่มที่มีอินทรีย์เพียง ๓ อย่าง คือมีอินทรีย์สำหรับสัมผัส ลิ้มหรือรู้สึก และกลิ่น ชีวะจำพวกนี้ได้แก่พวกแมลงตัวเล็ก ๆ

๘. กลุ่มที่มีอินทรีย์ ๒ อย่าง คือมีอินทรีย์สำหรับสัมผัสและลิ้มรสเท่านั้น ชีวะจำพวกนี้ ศาสนาเซนหมายถึงหนอน หาก หรือสัตว์จำพวกมีเปลือกและสัตว์เล็ก ๆ ที่มีเพียงการรับรู้สัมผัสและรสของอาหาร

๙. กลุ่มที่มีอินทรีย์เดียว คือเฉพาะอินทรีย์รับสัมผัสเท่านั้น

ชีวะทั้ง ๙ กลุ่มซึ่งที่กล่าวมาแล้วนั้น พวกที่มีตั้งแต่ ๒ อินทรีย์ขึ้นไปและสามารถเคลื่อนไหวได้ เรียกว่า "ทระสะ-ชีวะ"

ส่วนพวกที่มีอินทรีย์เดียว และไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ เรียกว่า "สตาวระ"

จะเห็นได้ว่านักคิดของศาสนาเซน ได้พยายามให้สิ่งต่าง ๆ มีชีวะโดยอาศัยจำนวนของอินทรีย์เป็นหลัก และพยายามทำตัวอย่างจากสิ่งแวดล้อมทั่วไปมาประกอบ โดยหลักการนี้ โลกจะเต็มไปด้วยสิ่งที่มีชีวะ ซึ่งตามความหมายในปัจจุบัน ชีวะบางอย่างของศาสนาเซนอาจจะไม่ตรงกับสิ่งมีชีวิตตามที่เรารู้จักกันได้

ศิว คนของชีวะประเภทที่สามารถเคลื่อนไหวได้ ศาสนาเซนได้แบ่งที่เกิดไว้ดังต่อไปนี้

๑. เกิดจากไข่ เช่นพวกกบหรือปลา
๒. เกิดจากการเป็นลูกอ่อนในครรภ์ โดยไม่มีเชื้อห่อหุ้ม เช่นช้างเป็นต้น
๓. เกิดจากการเป็นลูกอ่อนในครรภ์ และมีเชื้อห่อหุ้ม เช่นคน วัว และ

¹A. Chakravaty, "The Jaina philosophy", in The History of philosophy Eastern and western, ed. Radhakrishnan (London; George Allen and Unwin, 1967), p. 144

ถวายเป็นต้น

๔. เกิดจากของเหลวต่าง ๆ เช่นพวกหนอง หรือลูกน้ำ เป็นต้น
๕. เกิดจากเหงื่อไคล เช่นแมลงตัวเล็ก ๆ หรือสัตว์จำพวกเหา
๖. เกิดจากการก่อตัวแข็ง เช่นตักแตน หรือมดบางชนิด
๗. เกิดจากหน่อของไม้หรือต้นอ่อน เช่นผีเสื้อ หรือสัตว์ปีกบางชนิด
๘. เกิดจากการก่อร่างใหม่ เช่นเทพเจ้า หรือสัตว์นรก

ตามธรรมชาติของชีวะแล้ว ถ้าหากอยู่ตามลำพัง ถ้าอยู่อย่างอิสระโดยไม่มีกรรม มาเตือนหรือบีบบัง ชีวะย่อมรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างของชีวะนี้ ศาสนาเขา เรียกว่า "ไกรวัลย์" แต่เมื่อชีวะผูกพันอยู่กับร่างกายหรือวัตถุ ซึ่งมีการประกอบกรรมเป็นประจำ ชีวะไม่สามารถมีความรู้หรือมองเห็นความจริงใด ๆ ได้อย่างแท้จริง จึงไม่สามารถที่จะบรรลุไกรวัลย์ได้ ชีวะเช่นนี้จะผูกพันอยู่กับร่างกายตลอดไป ถึงแม้ว่ามนุษย์จะตายไป ชีวะก็ต้องกลับมาเกิดใหม่และผูกพันอยู่กับร่างกายใหม่ การผูกพันอยู่กับร่างกายใหม่ ย่อมทำให้ชีวะเป็นทุกข์หรือได้รับความทุกข์ ศาสนาเขาสอนให้ถอนดวงพันจากความทุกข์ โดยการหาทางแยกชีวะออกจากร่างกายได้แก่ชขาด ให้ชีวะเป็นอิสระและบรรลุไกรวัลย์อย่างสมบูรณ์

อุปสรรคในการเป็นอิสระของชีวะที่สำคัญที่สุดคือกรรม²

๓. กรรม

ศาสนาเขาถือว่าอำนาจของกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ย่อมมีอำนาจเหนือสิ่งอื่น ศาสนานี้จะปฏิเสธอำนาจเบื้องต้นทุกอย่าง พระมหาวิระไม่ทรงเห็นด้วยกับ

¹ Acharanga Sutra, "Jaina Sutra" Part I, in The Sacred Books of the East, Translated by Hermann Jacobi (Delhi; Motilal Banarsidass, 1973), Vol. XXII., pp. 192-195

² Walther Schubring, The Doctrine of The Jainas, (Delhi; Motilal Banarsidass, 1962), pp. 172-173

เชื่อเรื่องพระเจ้า พิธีกรรม หรือการกระทำทุกอย่างที่เข้าลักษณะเป็นการอ่อนน้อม
ขอความกรุณาหรือการโปรกปรานจากเทวะ โดยเฉพาะเรื่องพระเจ้าผู้สร้างโลกนั้น
พระองค์ทรงมีแนวความคิดที่พิเศษ คือไม่ทรงเชื่อว่าโลกนี้มีผู้สร้าง คำสอนของพระองค์
เน้นหนักถึงอำนาจแห่งกรรม อำนาจของกรรมสามารถที่จะบันดาลให้บุคคลมีความเป็นไป
ต่าง ๆ นานา

ศาสนาเชนถือว่ากรรมมีสภาพเป็น "อาสวะ"^๑ คือมีลักษณะที่ไหลเข้าสู่ชีวิตได้
มีสิ่งผูกพันชนิดหนึ่งที่สามารถเรียกได้ว่ากิเลสที่ติดอยู่กับชีวิต สิ่งผูกพันนี้เรียกว่า "กษายะ"^๒
มีลักษณะเป็นฉางเหนียว มี ๔ อย่าง คือ

๑. โกรธะ ความโกรธ
๒. โลภะ ความอยากได้
๓. มานะ ความถือตัว
๔. มายา ความหลง

ผลของกรรมที่บุคคลกระทำลงไป จะมีสภาพเป็นอนุภาค แควตูกษายะ^๓ คึง
ผูกให้ไหลซึมเข้าสู่ชีวิต มันจะปิดกั้นชีวิต และทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม

ศาสนาเชนได้แบ่งกรรมเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. พุรวุยกกรรม ได้แก่กรรมทางกาย
๒. ภาวกรรม ได้แก่กรรมทางจิต

การที่ศาสนาเชนแบ่งกรรมออกเป็นสองประเภท เพราะในศาสนาเชนมีการ
ถือว่า กรรมมีอันเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับชีวิต

¹ Heinrich Zimmer, Philosophies of India, (Princeton University
press, [n.d]), p.274

² Chandradhar Sharma, A Critical Survey of Indian Philosophy,
(Delhi; Motilal Banarsidass, 1973), p.65

³ A.Chakravarty, "The Jaina Philosophy", in the History of
Philosophy Eastern and Western, ed. Radhakrishnan (London; George
Allen and Unwin Ltd, 1967), Vol. I., p. 145

ศาสนาเซนได้แบ่งธรรมชาติของกรรมไว้ ๘ ชนิดคือ

๑. ขญาณาวรณียกรรม คือกรรมที่เป็นอุปสรรคต่อความรู้จริง
๒. ทรรคนาวรณียกรรม คือกรรมที่เป็นเครื่องมิดกั้นความเชื่อหรือศรัทธา
๓. เวทณียกรรม คือกรรมที่ทำให้บุคคลเป็นสุขหรือทุกข์
๔. โมหณียกรรม คือกรรมที่ก่อให้เกิดความหลงผิด
๕. อายุตกรรม คือกรรมที่มีผลทำให้ชีวิตสั้นหรือยาว
๖. นามกรรม คือกรรมที่มีผลเกี่ยวกับชื่อของบุคคล
๗. โคตรกรรม คือกรรมที่มีผลทำให้ชีวะไปเกิดในโคตรใดโคตรหนึ่ง
๘. อันตรายกรรม คือกรรมที่คอยขัดขวางไม่ให้ชีวะก้าวไปสู่ความสิ้นกิเลส

ธรรมชาติของกรรม ๘ ประการตามที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นอย่างชัด
ว่า บุคคลในโลกนี้ไม่มีว่าจะเป็นไปได้ในลักษณะใดก็ตาม ล้วนแต่อยู่ภายใต้อำนาจของกรรม
ทั้งนั้น กรรมเป็นตัวบังคับมนุษย์ในทุกทาง กรรมกับชีวะในทัศนะของศาสนาเซนเป็นเรื่อง
ที่มีความสำคัญมาก

๘. กรรมกับชีวะ

สำหรับเรื่องชีวะที่ต้องติดอยู่กับร่างกายนั้น ศาสนาเซนได้ให้คำอธิบายไว้ว่า
"กรรมเป็นสาเหตุผูกพันของชีวะ"^๒ และมีคำที่อาจจะกล่าวได้ว่า "ชีวะจะไม่ได้รับอิสรภาพ
จนกว่ามันจะหลุดจากกรรมที่กระทำไว้ทั้งปวง"

กรรมคือการกระทำนั้นเป็นเครื่องผูกมัดชีวะ ศาสนาเซนจึงถือว่ากรรมเป็นพันธะ
ของชีวะที่สำคัญ โดยเฉพาะมนุษย์นั้น มีคำสอนจากคัมภีร์ "สุตฺรกถุตฺตาคะ" แสดงให้เห็น
ความสำคัญที่กรรมมีต่อมนุษย์ว่า

¹ Hermann Jacobi, *Jaina Sutras part II, Sacred Books of the East, (Delhi; Motilal Banarsidass, 1973), Vol. XIV., pp. 192 - 195*

² *Sutrakritanga 1.1.1.1-5 Ibid, pp.235-236*

เราควรรู้อะไรเกี่ยวกับชีวิตหรือพันธะและเมื่อรู้แล้วควรเปลี่ยน
ตัวออกจากพันธะนั้น

พันธะคืออะไร ก็พระมหาวีระได้ประกาศไว้แล้ว และวิธี
เปลี่ยนพันธะให้พ้นจากชีวิต พระมหาวีระได้สอนไว้แล้วมิใช่
หรือ

ผู้ที่ยึดถือแม่แต่สิ่งเล็กน้อย ไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่ก็ตาม หรืออิน-
ยอมใหม่บุคคลอื่นกระทำเช่นนั้น เขาจะไม่พ้นจากความทุกข์เลย

ตัวพันธะคือกรรมนี้ มนุษย์จะต้องเปลี่ยนออกจากชีวิตให้ได้ โดยจะต้องใช้
ความรู้ที่ถูกต้อง ตามที่พระมหาวีระได้สอนไว้ ก่อนที่จะกล่าวถึงความรู้ที่ถูกต้องนั้น จะ
กล่าวถึงความเกี่ยวพันของกรรมกับชีวิตดังต่อไปนี้

กรรมมีลักษณะที่ละเอียดอ่อน จะไหลเข้าสู่ชีวิต โดยผ่านอินทรีย์หรือประสาท
สัมผัสของมนุษย์

P.T. Raju ได้ให้คำอธิบายเปรียบเทียบเรื่องนี้ไว้ว่า

กรรมเป็นเหมือนฝุ่นละออง และชีวิตเป็นเหมือนผ้าเปียกที่
สะอาด ซึ่งจะเป็นเครื่องให้กิเลสและอารมณ์เข้ามาสู่ มัน
เป็นธรรมชาติของฝุ่นละอองที่จะเกาะติดผ้าเปียก และทำให้
ผ้านั้นสกปรก เมื่อกรรมทำให้ชีวิตเปื้อน ชีวิตก็จะสูญเสียความ
บริสุทธิ์ เป็นการผูกมัดตัวเอง และถูกจำกัดชีวิตโดยกฎแห่ง
กรรม

การเปรียบเทียบข้างบนนี้ แสดงว่ากรรมเป็นสาเหตุสำคัญที่จะทำให้ชีวิตตก
อยู่ในสภาพที่มี کم น หมดความบริสุทธิ์ เช่นศาสนิกจึงได้พยายามที่จะไม่ให้กรรมใหม่
เกิดขึ้น พร้อมทั้งนั้นก็พยายามขจัดกรรมเก่าให้หมดไป เพื่อที่ชีวิตจะได้เป็นอิสระ ไม่
ต้องตกอยู่ในอำนาจของกรรมต่อไป

¹ Hermann Jacobi, "Jainism", in The Encyclopaedia of Religion and Ethics, ed. James Hastings (New York; Charles Scribner's sons), Vol. 7., pp. 466-467

² P.T. Raju, The Philosophical Tradition of India, (London; George Allen and Unwin, 1971), p. 106

กรรมมีผลโดยตรงต่อการติดข้องของชีวิต ชีวิตที่หลุดพ้นจากการห่อหุ้มทุกชั้น
จะมีน้ำหนักเบาว่าธรรมดา มันจะลอยสูงขึ้น และจะดำรงอยู่ในความสุขที่สงบ ประกอบ
ด้วยความรู้ที่สมบูรณ์

กระบวนการแห่งการกระทำชีวิตให้หลุดพ้นจากกรรม จึงมีลักษณะเป็นขั้นตอน
คือก่อนที่จะขจัดกรรม ต้องขจัดตัวที่ติดข้องกรรมเข้าสู่ชีวิตคืออภายะก่อน เมื่ออภายะ
หมด อนุภาคของกรรมก็จะหยุดไหลเข้าสู่ชีวิต เมื่อชีวิตหมดกรรม ก็จะถึงสภาพหนึ่ง
เรียกว่า โมกษะคือการหลุดพ้น

คำว่า "โมกษะ" นี้ เป็นคำที่ใช้โดยทั่ว ๆ ไปในปรัชญาสาขาต่าง ๆ ของอินเดีย
และหมายถึงการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ทั้งนี้เพราะปรัชญาและศาสนาของอินเดีย
แทบทุกสาขาถือว่า นมนุษย์เราเมื่อตายไปแล้วย่อมจะต้องมาเกิด เกิดแล้วตาย ตายแล้ว
เกิดอีก ไม่มีวันสิ้นสุด ในศาสนาเซนก็เช่นเดียวกันคือมีการเชื่อว่า ร่างที่ตายไปนั้น
หากชีวิตยังถูกผูกมัดด้วยกรรม ก็จะต้องไปเกิดใหม่

ชีวิตที่หลุดพ้นจากกรรม เป็นชีวิตที่พ้นภัย ทางรอดพ้นภัยแห่งชีวิต ศาสนาเซน
เรียกว่า "โมกษมารุค"^๑ โมกษมารุค ของศาสนาเซนมี ๓ ทาง คือ

๑. ความเห็นชอบ
๒. ความรู้ชอบ
๓. ความประพฤติชอบ

ในข้อที่ ๑ ความเห็นชอบนั้น หมายถึงการมีความเห็นและเชื่อตามหลักคำสอน
ของธีรธังกรหรือศาสดาของศาสนาเซน ผู้ที่ไต่ถึงความหลุดพ้นแล้ว

¹ A. Chakravarty, "Jaina Philosophy," in the History of Philosophy Eastern and Western, ed. Radhakrishnan. (Delhi; Motilal Banarsidass, 1973), Vol. I, pp. 147-148

² Ibid p. 147

ข้อที่ ๒ ความรู้ชอบนั้น หมายถึงการมีความรู้เกี่ยวกับหลักความจริงตามหลักของศาสนาเซน

ข้อที่ ๓ ความประพฤติชอบนั้น หมายถึงการประพฤติตามหลักคำสอนของพระมหาวีระ โดยจะต้องมีมหาพรต ๕ ประการเป็นพื้นฐาน มหาพรต ๕ ประการนั้นคือ

๑. อหิงสา การไม่ทำร้ายหรือประทุษร้ายสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง
๒. สัตยะ การพูดความจริงหรือเว้นจากการพูดที่เข้าลักษณะหลอกลวง
๓. อัสเตยะ การไม่ขโมยและฉ้อโกง
๔. พรหมจรรย์ การงดเว้นจากการเกี่ยวข้องกับคนต่างเพศในค่านกามารมณ์
๕. อปริครหะ การไม่ยึดถือหรือติดข้องในทรัพย์สินหรือสิ่งของใดๆ

นอกจากจะมีมหาพรตเป็นพื้นฐานในการประพฤติชอบแล้ว เชนศาสนิกที่เป็นนักบวชจะต้องมีการปฏิบัติตามข้อบังคับของศาสนาเซนอีกมาก ความประพฤติที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสจะมีลักษณะ ๒ ประการ คือ

๑. สังวระ การสำรวมไม่สร้างกรรมใหม่ขึ้นมา
๒. นิรชรา การพยายามขจัดกรรมเก่าให้หมดสิ้นไป^๒

ความประพฤตินอกจากจะเข้าลักษณะ ๒ ประการนี้แล้ว จะต้องมีความรู้ในการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องด้วย

๕. ความรู้

ศาสนาเซนได้แบ่งความรู้ ที่เป็นเครื่องนำชีวะให้หลุดพ้นจากกรรม ออก

¹ Hermann Jacobi, *Jaina Sutras part I, "Introduction", in The Sacred Books of the East, Vol. XXI., p. xxii*

² Hermann Jacobi, "Jainism", in *The Encyclopaedia of Religion and Ethics*, ed. James Hastings (New York; Charles Scribner's sons), Vol. VII., p.469

เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภทคือ

ก. อปโรกษะ ความรู้โดยตรง

ข. ปโรกษะ ความรู้โดยอ้อม^๑

ความรู้ทั้งสองประเภทนี้ มีความแตกต่างกันที่พอสรุปได้คือ

ก. อปโรกษะ ความรู้โดยตรง เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลโดยตรงทางจิตใจ ไม่ต้องผ่านอินทรีย์สำหรับสัมผัสภายนอก เป็นความรู้ของผู้ที่หมกมิดเลส หรือผู้ที่มีกิเลสเบาบางที่สุด ความรู้ประเภทนี้มี ๓ ชนิดคือ

๑. อวชิ ได้แก่ความรู้ที่สามารถทำให้มองเห็นหรือรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในที่ไกล ซึ่งสามัญชนไม่สามารถที่จะรับรู้ได้

๒. มนัสปริยาย คือความรู้เกี่ยวกับการกำหนดจิตใจของผู้อื่น

๓. เกวละ คือความรู้ที่สมบูรณ์ที่สุด สูงสุด ไม่มีขอบเขตจำกัด ศาสนาเซนถือว่า ชีวะที่มรรลุโมกษะแล้วทุกชีวะ สามารถมีความรู้ชนิดนี้ได้เท่าเทียมกัน ไม่จำกัดเฉพาะศาสดาเพียงองค์เดียว

ความรู้โดยตรง ๓ ประเภทนี้ จัดเป็นความรู้ชั้นสูง

ข. ปโรกษะ ความรู้โดยอ้อม เป็นความรู้ของสามัญชนหรือชีวะที่ยังมีกิเลส มี ๒ ชนิดคือ

๑. มติ ได้แก่ความรู้ที่ได้รับมาโดยผ่านการสัมผัสทางอินทรีย์ และความรู้ที่ได้จากการอนุมาน

๒. สรุตะ ได้แก่ความรู้ที่เกิดจากการได้ยินได้ฟังมาด้วยตัวเอง และความรู้ที่เกิดจากการบอกเล่าของผู้^๒อื่น

นอกจากจะแบ่งความรู้ออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ แล้ว ศาสนาเซนยังแบ่งความรู้ออกเป็นประเภทต่าง ๆ มากมาย^๓ แต่เท่าที่กล่าวมาอย่างสั้น ๆ ก็เพื่อเป็นพื้นฐาน

¹ Chandradhar Sharma, A Critical Survey of Indian Philosophy, (Delhi: Motilal Banarsidass, 1973), p. 48

² Ibid. pp. 48-49

^๓ ภาควิชา ก. ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

แห่งการเข้าใจในบทต่อไปเท่านั้น

๖. นักบวชเซนและข้อปฏิบัติ

ศาสนาเซนมีทัศนะว่า "การจะถึงความพ้นทุกข์ได้นั้น มนุษย์จะต้องไม่มีบาป โดยประการทั้งปวง และเพื่อจะได้บรรลุถึงความสมบูรณ์เช่นนั้น เขาจะต้องเป็นนักบวช และความดีของเขาจะต้องเพียบพร้อม คือไม่ทำร้ายผู้อื่นหรือสัตว์อื่น เขาจะต้องไม่ฆ่า ชีวิตสัตว์อื่นแม้โดยบังเอิญ^๑ ฉะนั้น นักบวชเซนจึงเป็นผู้มีการปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด เพราะพวกเขาจะต้องระวังในการไม่ทำลายชีวิตของสัตว์อื่น พร้อมกันนั้นจะต้องบังคับจิตใจไม่ให้อ่อนไหวต่อความยากลำบากต่าง ๆ จะต้องเป็นผู้มีใจสงบเยือกเย็นและอดทน พร้อมทั้งจะขจัดกรรมที่มาจากพันตนอยู่นั้นให้หมดไป ไม่ว่าจะพบกับความยากลำบากสักเพียงใดก็ตาม

การปฏิบัติตนให้ได้รับความเคื่อนร้อนโดยการทรมานตนอย่างจริงจังนั้น เป็นหัวใจแห่งการปฏิบัติตนของนักบวชเซน เพราะเป็นหนทางเดียวที่จะนำไปสู่ความหมกกรรม และกิเลส และศาสนาเซนยังถือว่ากรรมซึ่งเป็นสาเหตุแห่งการผูกพันของชีวะะนั้น ส่วนมาก หลั่งไหลมาจากการกระทำของอินทรีย์ต่าง ๆ การกระทำที่เป็นการเห็นแก่ตัวและโหดร้าย ย่อมมีผลต่อการไหลบ่าของกรรมที่หนักมาก นับเป็นการกระทำที่ชั่วร้าย ผลของกรรมนี้ จะทำให้ชีวะะไปเกิดในทุกข์ แต่ความทุกข์อันเกิดจากการทรมานตนโดยจริงจังนั้น จะทำให้ กรรมที่เคยสะสมไว้หมดสิ้นไป และในขณะที่เดียวกันก็เท่ากับไม่สร้างกรรมใหม่^๒

เพื่อที่จะให้ชีวะะหลุดพ้นจากกรรมที่เคยกระทำไว้ นักบวชเซนจะต้องทรมานร่างกายอย่างหนัก ต้องสละทุกสิ่งทุกอย่าง จะเป็นเจ้าของทรัพย์สินใด ๆ ไม่ได้ ต้อง

---

¹ A.L. Basham, "Jain Doctrines and Practices," in the Sources of Indian Tradition, p. 50

² Ibid.

เปลือยกายทนต่อความเปลี่ยนแปลงของอากาศอยู่ตลอดเวลา แดดจะร้อนหรืออากาศจะหนาว นักบวชเซนจะทนจนได้เสมอ ร่างกายได้รับความลำบากมากเท่าไร การขจัดกรรมและกิเลสก็ไฉไลมากเท่านั้น ในการทรมานร่างกายของนักบวชเซนนั้น มีการกระทำที่แปลก ๆ เช่นยืนอย่างเดียวโดยไม่นั่งและนอน หรือนอนอย่างเดียวโดยไม่นั่ง และยืนเป็นต้น หลักคำสอนที่นักบวชเซนถือเคร่งครัดที่สุดคืออิหิงสา นักบวชเซนจะไม่ฆ่าสัตว์หรือพยายามฆ่าสัตว์ เขาเหล่านั้นจึงต้องมีผ้าขาวชิ้นเล็ก ๆ ปิดปากและจมูก เพื่อป้องกันการหายใจเอาสัตว์เล็ก ๆ เข้าไปในร่างกาย ซึ่งจะทำให้สัตว์เหล่านั้นเสียชีวิต ในเวลาเดินทาง นักบวชเซนจะใช้ไม้กวาดแกว่งไปข้างหน้า เพื่อให้สัตว์เล็กวิ่งตัวและหนีไปจากทางเดิน เกี่ยวกับการใช้น้ำไม่ว่าจะดื่มหรือใช้เพื่ออย่างอื่น นักบวชเซนจะใช้เฉพาะน้ำร้อนเท่านั้น เพราะถือว่าในน้ำเย็นมีสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตเจือปนอยู่ ในสมัยแรกที่นักบวชมีเพียงนิกายเดียว ก็อันกายพิศมฺพรนั้น นักบวชทุกคนในนิกายนี้จะถอนผมบนศีรษะแทนการโกน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นการตั้งใจที่จะกระทำให้เกิดความเจ็บปวดแก่ร่างกาย นักบวชเซนจะมีเวลาพักผ่อนเพียงวันละ ๓ ชั่วโมงเท่านั้น เวลาที่เหลือจะใช้พิจารณาธาตุตัวเองว่าเคยประกอบกรรมอันเป็นมาปบามากน้อยเพียงใด การขจัดบาปด้วยการทรมานตนที่เรียกว่าตมะนั้น ต่อมาภายหลังเมื่อนักบวชเซนนิกายเศวตามพรตื่นมา ก็ย่อหย่อนไปบ้าง เช่นการที่นักบวชเหล่านั้นพากันนั่งหมั้นผ้าแทนการเปลือยกาย เป็นต้น

วินัยหรือข้อบังคับโดยทั่ว ๆ ไปสำหรับนักบวชเซนนั้นมีมาก ตัวอย่างเช่น

๑. ไม่วิ่งหรือกระโดดเท้า
๒. งดเว้นจากการเคลื่อนไหวที่รวดเร็ว
๓. ไม่ทำลายสิ่งที่มีชีวิตทุกอย่าง
๔. ไม่พูดจาหยาบคายน
๕. ไม่สะเพร่าปล่อยให้กิเลสเกิดขึ้น
๖. ไม่เก็บหางในอุตุณ
๗. ไม่ควรมีที่เก็บสมบัติ
๘. จะเข้าไปสู่หมู่บ้านได้เฉพาะเพื่อขออาหารเท่านั้น

๘. ต้องละทิ้งความต้องการอาหารที่อร่อยทั้งหมด^๑

นอกจากนี้ยังมีข้อปฏิบัติที่เคร่งครัดมากกว่านี้ จนไปถึงการการบำเพ็ญบะ
ซึ่งชนโดยทั่ว ๆ ไป เห็นว่าเป็นการกระทำร่างกาย ให้ได้รับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส

๙. ข้อปฏิบัติสำหรับเซนคาสินิกที่เป็นคฤหัสถ์

ผู้นับถือศาสนาเซนที่เป็นคฤหัสถ์ มีข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ๕ ประการซึ่ง
เรียกว่า "อนุพรต" ซึ่งมีความหมายทำนองเดียวกันกับมหาพรต ๕ ประการของนักบวช
แต่ลดน้ำหนักและรายละเอียดลงมา เพื่อให้เหมาะสมกับชีวิตประจำวันของคฤหัสถ์ที่ต้อง
ประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิต ได้แก่

๑. ไม่ทำลายสิ่งมีชีวิต
๒. ไม่พูดเท็จ
๓. ไม่ลักทรัพย์
๔. ไม่ประพฤตินิสิตทางกามกับภรรยาหรือสามีของผู้อื่น
๕. ไม่อยากสิ่งของของผู้อื่น พอใจในสิ่งที่ตนตามมาได้^๒

สำหรับข้อปฏิบัติอื่นก็มีมาก โดยทั่วไปแล้ว คฤหัสถ์ควรอดอาหารและทรมาน
ร่างกายในวัดทุกวันขึ้น ๑๕ ค่ำและแรม ๑ ค่ำของทุกเดือน หลังจากนั้นก็บวชออกพรรษา
พวกคฤหัสถ์จะครองสารภาพบาปของตนต่อเพื่อนบ้าน ต้องใช้หนี้สินที่เข้ามา จะต้องขอให้

¹ Hermann Jacobi, "Jaina Sutras", part I, Introduction, in The Sacred Books of the East, Vol. XXII., pp. xxv-xxvi

² Hermann Jacobi, "Jainism", in The Encyclopaedia of Religion and Ethics, ed. James Hastings, Vol. VII., p. 470.

เพื่อนบ้านให้รักภัยในความดีของคน ไม่ว่าจะความดีนั้นจะเกิดขึ้นโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม การประกอบอาชีพของคฤหัสถ์ จะต้องไม่เป็นไปในลักษณะการทำลายชีวิตหรือเบียดเบียนบุคคลหรือสัตว์อื่น คฤหัสถ์ทุกคนจะต้องมีจุดมุ่งหมายในการจัดกรรมเก่าและพยายามไม่สร้างกรรมใหม่เหมือนกันกับนักบวช

เกี่ยวกับศาสนาเช่นที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า เช่นเป็นศาสนาที่มีประวัติและคำสอนคล้ายคลึงกับพุทธศาสนา และเป็นศาสนาที่แพร่หลายมากศาสนาหนึ่ง

เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในบทต่อไป จะขอกล่าวเสียที่นี้ก่อนว่า หากตอนโลกอ่าวชื่อ "นิครนถ์นาฏบุตร" ก็หมายถึงพระมหาวีระ และหากตอนโลกอ่าวชื่อ "นิครนถ์" หมายถึง เช่นตาดนิกทั้งที่เป็นนักบวชและคฤหัสถ์ คำว่า "นิครนถ์นาฏบุตร" และคำว่า "นิครนถ์" จะมีใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หลายแห่งในบทข้างหน้า

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย